



*The Journal of Academic Social Science Studies*

**JASSS**

*International Journal of Social Science*

*Doi number: <http://dx.doi.org/10.9761/JASSS2702>*

*Number: 31 , p. 367-386, Winter II 2015*

## **KITA SAHANLIĞININ SINIRLANDIRILMASINDA ULUSLARARASI UYGULAMALAR: SÖZLEŞMELER, İÇTİHAT VE DOKTRİN**

*INTERNATIONAL APPLICATIONS IN THE DELIMITATION OF  
CONTINENTAL SHELF: CONVENTIONS, JURISPRUDENCE AND DOCTRINE*

*Arş. Gör. Arda ÖZKAN*

*Giresun Üniversitesi İdari ve İktisadi Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü*

### **Özet**

Kıta sahanlığı, coğrafi olarak kara ülkesinin deniz altında devam eden doğal uzantısını, hukuki olarak karasularının ötesinde başlayıp belirli bir uzaklık ve derinliğe kadar süren deniz yatağı ve toprak altındaki bölgeyi ifade etmektedir. Bu bölge, devletlerin deniz yatağı ve toprak altındaki doğal kaynakların araştırılması ve işletilmesine imkan vermekte, devletlere belirli ölçülerde ve kurallarda münhasır haklar tanımaktadır. Fakat, kıyıları bitişik veya karşılıklı olan devletler arasında kıta sahanlığının dış sınırı ile yan sınırının tespit edilmesi ve sınırlandırılması, egemen haklarını kullanabilmeleri açısından komşu devletler arasında uyumsuzluklara sebep olmaktadır. Kıta sahanlığı konusunda ortaya çıkan uyumsuzluklar, ya uluslararası sözleşmeler uyarınca taraflar arasında diplomasi yoluyla ya da yargı ve hakemlik kararları tarafından hukuksal yöntemle çözüme kavuşturulmaktadır. Günümüze kadar kıta sahanlığı sınırlandırılmasına dair birçok dava çözümlenmiştir. Söz konusu davalar, hem kıta sahanlığına ilişkin ilke ve kuralların uygulanması, hem de bu uygulamalar sonucu yeni ilkelerin yerleşmesi açısından önem arz etmektedir.

Kıta sahanlığının coğrafi ve hukuksal açıdan tanımlandığı, kıta sahanlığının sınırlandırılmasına ilişkin uluslararası deniz hukuku kurallarının analiz edildiği bu çalışma, günümüze kadar Uluslararası Adalet Divanı ve hakemlik mahkemelerinde karara bağlanan başlıca kıta sahanlığı davalarını dile getirmektedir. Bu kapsamda, kıta sahanlığı konusunda uluslararası yargı hakemlik kuruluşları önüne gelen uyumsuzluklar, gerek hukukun genel ilkeleri ve gerekse uluslararası deniz hukuku kuralları temel alınarak incelenmiştir.

**Anahtar Kelimeler:** BMDHS, UAD, Hakemlik, Hakça İlkeler

### **Abstract**

Continental shelf represents geographically natural extension of the national territory that continues under the sea and legally the seabed, which starts beyond territorial waters and continues to a certain distance and depth, and the territory underground. This territory enables states' investigation and operation of natural resources in the seabed and underground, and gives states exclusive rights to a certain extent and rules. But determining and limiting the outer and sideward limit of the continental shelf causes conflicts between neighbouring states with adjacent or bilateral

coasts, in terms of using their sovereign rights. Disputes arising about the continental shelf are resolved either through diplomacy between the parties in accordance with international treaties or through legal solutions by judicial and arbitration decisions.

This study, in which continental shelf has been identified in geographical and legal terms, the rules of international law of the sea concerning the delimitation of continental shelf have been analysed, explains main continental shelf cases, which have been determined in the International Court of Justice and court of arbitration until now. In this context, international judicial institutions in the continental shelf have been examined referring to encountered disputes, according to the general rules of law and international law of the sea.

**Key Words:** UNCLOS, ICJ, Arbitration, Equitable Principles

## 1. GİRİŞ

Endüstri Devrimi'nin getirmiş olduğu teknolojik gelişmeyle birlikte devletler, hammadde ihtiyaçlarını karşılamak üzere kara ülkeleri dışında deniz alanlarında yeni kaynak arayışlarına yönelmişlerdir. XX. yüzyılın ortalarından itibaren denizlerde petrol ve doğalgaz üretme imkanlarının gelişmesiyle denize kıyısı olmayan ülkeler de dahil olmak üzere birçok devlet, deniz alanları üzerinde egemenlik kurma girişimlerinde bulunmuştur. Fakat, deniz yatağı ve toprak altındaki canlı ve cansız kaynakların önemli bir bölümünü bünyesinde barındıran kıta sahanlığında egemenlik kurmak isteyen bazı devletler, ikili ya da çok taraflı uyuşmazlıklarla çoğu zaman karşı karşıya kalmışlardır.

Aslında coğrafi bir kavram olarak ortaya çıkan kıta sahanlığı, uluslararası toplum tarafından oluşturulan sözleşmelerle ve uluslararası yargı kuruluşlarının kararlarıyla birlikte hukuksal bir niteliğe sahip olmuştur. Kıta sahanlığına ilişkin uluslararası hukuk kuralları da, devletlerin kıta sahanlığı üzerinde birtakım haklar iddia etmeleri neticesinde oluşmuştur. Bu hak talepleri sonucunda, 1958 tarihli Cenevre Kıta Sahanlığı Sözleşmesi ve 1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nde hükme bağlanan kurallar çerçevesinde devletlere birtakım haklar verilmiştir. Kıyı devletleri, söz konusu sözleşmelere uygun sınırlandırma yapmadığı takdirde aralarındaki uyuşmazlığı, taraf oldukları Uluslararası Adalet Divanı veya düzenleyecekleri bir tahkim sözleşmesiyle hakemlik mahkemesine götürebilmektedirler.

1945 yılında ABD Başkanı Truman'ın yayınladığı bir bildiri ve onu takiben imzalanan uluslararası sözleşmeler ile hukuki kimliğe sahip olan kıta sahanlığı kavramı, uygulanan uluslararası hukuk kuralları ve bu konuda ortaya çıkan uyuşmazlıklara ilişkin uluslararası yargı kararları ile şekillenmiştir. Bu çalışmada, kıta sahanlığının coğrafi ve hukuki açıdan tanımı yapılmış olmakla beraber, kıta sahanlığı ve sınırlandırılmasına ilişkin uluslararası deniz hukukunun bugün vardığı nokta ortaya konmuştur. Bu kapsamda, *Kuzey Denizi Kıta Sahanlığı Davaları*, *İngiltere-Fransa Kıta Sahanlığının Sınırlandırılması Davası*, *Tunus-Libya Kıta Sahanlığı Davası*, *Maine Körfezi Davası*, *Libya-Malta Davası*, *Saint-Pierre ve Miquelon Adaları Davası*, *Eritre-Yemen Davası*, *Jan Mayen Davası*, *Katar-Bahreyn Davası*, *Kamerun-Nijerya Davası* gibi Uluslararası Adalet Divanı ve hakemlik mahkemeleri önünde görülen başlıca kıta sahanlığı davaları incelenmiştir.

Kıta sahanlığının sınırlandırılması konusunda çözüme kavuşturulan söz konusu davalarda, hakça ilkelere uygun bir çözüme ulaşmak amacıyla jeolojik ve coğrafi öğeler, bölgede saptanmış başka sınırların varlığı, devletlerin yaşamsal çıkarları, sınırlandırılacak ülkenin hukuksal statüsü, bölgede ortak petrol yatağı varlığı ve tarihsel hakların varlığı gibi bütün bu "ilgili koşulların" dikkate alındığı ve tarafların çıkarlarına hanel getirmeyecek hükümler verilmiştir.

## 2. KITA SAHANLIĞI: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Genel olarak tanımlandığında, doğal kaynakların aranması ve işletilmesi konusunda kıyı devletinin sınırlı egemenliğine tabi olan kıta sahanlığı bölgesi, güvenlik, ulaşım ve canlı kaynaklardan yararlanma açısından üzerindeki su kütlesi açık deniz statüsüne sahip, kıtaların kıyı çizgisi ile deniz dibine inen doğal uzantısı olarak ifade edilmektedir.

Coğrafi bir kavram olarak kıta sahanlığı kavramı, kara ülkesinin denizin altında süren doğal uzantısını (Brownlie, 1990, s. 214) ifade etmektedir. Diğer bir deyişle, komşu kıtanın deniz altında uzanışı gibi görünen, kıtaların kenarında, kıyıda doğru eğimin belli şekilde arttığı yere kadar uzanan, az eğimli sığ denizlere sahip saha coğrafi anlamda kıta sahanlığı alanıdır (Pazarıcı, 1984, s. 395). Coğrafi anlamda kıta sahanlığı, hukuki anlamdaki kıta sahanlığının sadece bir bölümünü oluşturmaktadır. Hukuki kavram olarak, karasularının ötesinde başlayıp belirli bir uzaklık ve derinliğe kadar giden deniz tabanı ve toprak altını belirtmektedir (Sur, 2006, s. 336). Hukuki açıdan bu kavram; coğrafi anlamdaki kıta sahanlığını, kıta yamacını ve kıta yükseliminin tümünü içermektedir (Pazarıcı, 2007, s. 366). Bu nedenle coğrafi açıdan kıta sahanlığı, hukuki anlamda kıta sahanlığı ile karıştırılmamalıdır.

### 2.1. Coğrafi Açıdan Kıta Sahaneliği

Dünya, coğrafi açıdan iki değişik yer kabuğuna sahiptir. Bunlar; deniz seviyesinin üstünde kalan kıtalar ve deniz seviyesinden yaklaşık 5 km. derinliği olan büyük okyanus havzalarıdır. Bu iki büyük oluşum, yer kabuğunun yüzünü ve ikisi arasındaki sınırı, kıta sahanlığının da yer aldığı kıta kenarını teşkil etmektedir. Jeolojik ve jeofizik incelemeler, kıtaları oluşturan yer kabuğu ile okyanusları oluşturan yer kabuğunun çok belirgin farklılıklarının olduğunu ortaya koymuştur. Yer kabuğunu, iç kısımdan ayıran çok belirgin "mohorovicic" yüzeyine kadar dış kabuğun kalınlığı, kıtalar altında ortalama 35 km. ve okyanuslar altında ortalama 6 km.'dir. Yer kabuğunun yaklaşık % 40'ını oluşturan kıtasal kabuk daha kalın, fakat hafif granitik malzemedendir; kıtasal kabuğun altında da devam eden, okyanus tabanını oluşturan, daha ince, fakat daha ağır bazaltik malzemedendir oluşmaktadır. Bu iki kütle arasında geçişi oluşturan kıta kenarları, Atlantik ve Hint Okyanusları çevresinde Pasifik Okyanusu'nu çevreleyen kıta kenarına göre genellikle daha geniştir. Toplam okyanus yüzeyinin yaklaşık % 25'i, kıta kenarının su altında kalmış kısmını oluşturmaktadır (Taşdemir, 2002, s. 1619). Kıta kenarı bu bölünmeye göre çeşitli kısımlara ayrılmaktadır. Bunları karadan denize doğru tanımlarsak:

*Kıyı Düzlüğü:* Deniz seviyesi üzerindeki kıyı ovalarıdır. Dalgaların kıyıyı kara içine doğru aşındırması ve kıyıyı geriletmesi ile oluşan falezler önünde az eğimli bir yüzey gelişir. Kıyı aşınım düzlüğü ya da "abrazyon" platformu da adı verilen bu düzlüklerin üzeri genellikle kum ve çakıllarla kaplıdır (İ.Ü. Jeoloji Mühendisliği, Ders Uygulama Notları, [www.istanbul.edu.tr/eng/jeoloji/akademik/gj/ders-uygulama/.../kiyi.ppt](http://www.istanbul.edu.tr/eng/jeoloji/akademik/gj/ders-uygulama/.../kiyi.ppt), Erişim Tarihi: 10. 08. 2014).

*Kıta Sahaneliği:* Kıta sahanlığı ortalama 130 metre derinliğe kadar inmektedir. Ancak 600 metre derinliğe kadar inen yerler de vardır. Genişliği ortalama 75 km. olup, Sibirya'nın kuzeyinde olduğu gibi 700 km.'ye kadar da çıkabilmektedir. Kıtaların aşınmasından oluşan kum, çakıl, toprak ve diğer malzemelerin akarsularla deniz getirildiği deltalar, dalgaların kıyıda aşındıracağı yine kum, çakıl ve toprak malzeme ile kimyasal ve biyolojik yollarla oluşan kireçtaşlarının çökelerek meydana getirdiği tortul kayalar, genellikle kıta sahanlığını kaplamaktadır (Taşdemir, 2002, s. 1619-1620).

*Kıta Yamacı:* Kıta sahanlığıyla okyanus çukuru arasında dik eğimli çok belirgin topografik araziye oluşturmaktadır. Kıta yamacı, kıta şelfinin bittiği yerden başlamakta ve yüksek eğimli bir yamaç morfolojisi göstermektedir. Kıta yamacının eğimi kırkta bir civarındadır. Kıta yamacının tabanı eğimde kırılmanın olduğu ve düzleşmenin başladığı yerdir.

Bu noktadan sonra kıta yokuşu başlamaktadır. Yamaçtan yokuşa geçiş noktasının belirlenmesinin kıta sahanlığı hesaplamalarında özel bir önemi vardır (Öztürk, 2002, s. 10). Kıta yamacının tabanından okyanus tabanına doğru, çok az eğimli olan kesimde ise "kıta yamacı eteği" yer alır. Kıta yamacı eteği, 1,5-3 km. daha aşağıda bulunan az meyilli (1/20, 1/1000) bölgelerdir. Yarı kapalı ve kapalı denizlerde pek rastlanmayan kıta yamacı eteğinin önemli petrol potansiyeli olduğu tahmin edilmektedir. 1/1000'den daha meyilli olan derin kısımlar ise "abisal düzlükleri" oluştururlar (Doğru, 2003, s. 8).

*Kıta Yükselimi:* Kıta yamacının tabanından okyanus tabanına doğru çok az eğimli olan kısımda kıta yükselimi yer almaktadır. Genişliği 0 ile 600 km. arasında değişmektedir. Sondajla denenmemiş olmakla beraber, kıta yükseliminin önemli potansiyeli olduğu tahmin edilmektedir. Kıta yükselimi ve kıta yamacı, doğal uzanımın ayrılmaz bir bütünü olup, özellikle okyanuslarda kendini daha iyi ortaya koymuştur. Yarı kapalı ve kapalı denizlerde kıta yükselimine nadiren rastlanmaktadır. Kıta kenarının dış sınırının ötesi ise okyanus tabanlarını oluşturmaktadır (Karaköse, 1986, s. 56-57).

*Derin Deniz Dipleri:* Kıta yamacının alt kenarından başlayan bu bölge, yeryüzünün en geniş kısmını kaplamaktadır. Oldukça ince bir okyanusal kabuk üzerinde oluşmuş bulunan bu okyanus tabanının ortalama derinliği 4 km.'dir ve genellikle ince bir sediment örtü ile kaplı bulunmaktadır. Bu jeomorfolojik birim içinde bulunan başlıca "relief" şekilleri, derin deniz düzlükleri, platolar, vadiler, sivri tepeler ve sıra dağlar olarak ortaya çıkmaktadır (Erol, 1983, s. 49).

## 2.2. Hukuki Açından Kıta Sahanelığı

### 2.2.1. Truman Bildirisi

ABD Başkanı Truman, 28 Eylül 1945'te iki tebliğ yayınlamıştır. Bu tebliğlerden ilki kıta sahanlığının yer altı ve deniz yatağı doğal kaynakları, ikincisi ise açık denizin bazı bölgelerinde sahil balıkçılığı ile ilgilidir (Başeren, 1995, s. 53). Bu bildirimde ABD'nin sahillerine bitişik denizlerin deniz yatağı ve toprak altında bulunan doğal zenginlikleri araştırma ve işletme münhasır yetkisine sahip olacağı belirtilmiştir. Ayrıca, kıta sahanlığı sınırının diğer devletlerin kıyılarına kadar uzanması ya da komşu bir devletle müşterek olması halinde, ABD ile ilgili devlet arasında hakça ilkelere uygun olarak tespit edileceği dile getirilmiştir (Gündüz, 2003, s. 24-25).

Truman Bildirisi, ilk etapta kıta sahanlığının dış sınırını belirtmemekteydi. Kıta sahanlığının dış sınırının belirlenmesi, eş zamanlı olarak gerçekleştirilen bir basın açıklaması ile olmuştur. Buna göre, ABD belli bir sınır koymaktan ziyade, 200 metre derinlik esasını kıstas olarak bir sınır belirlemiştir. Başka bir deyişle, bu hakkı denizin 200 metre derinliğine kadar olan alanlar için istemiştir. 1950'li yılların sonuna doğru Truman'ın bu bildirisi açık bir şekilde veya zımni olarak, birçok devlet tarafından kabul edilmiştir. Güney Amerika devletleri ile başlayan bu uygulama, Basra Körfezi'ndeki İngiliz Sömürgeleri ve Commonwealth üyesi devletler tarafından da izlenmiştir. 1950'li yıllarda ise İzlanda, İsrail, Filipinler, Kore Cumhuriyeti gibi devletlerin kıta sahanlığı ilan ettikleri görülmüştür. Ancak bu devletler hem kıta sahanlığı kavramı konusunda, hem de kıta sahanlığının dış sınırı konusunda farklı görüşlere sahipti (Gündüz, 2003, s. 5, 45-46).

Bununla birlikte o zamana kadar sadece coğrafi bir kavram olarak bilinen kıta sahanlığı kavramı, artık uluslararası hukukun içerisine girmiştir. Böylece, kıta sahanlığı kavramı aracılığı ile denizlere kıyısı bulunan bütün devletler sadece ülkelerini genişletmekle kalmıyor, o denizlerde bulunan bütün kaynakları kendileriyle sınırlandırmış bulunuyorlardı (Taşdemir, 2002, s. 1622).

### **2.2.2. BM Uluslararası Hukuk Komisyonu Çalışmaları**

XX. yüzyılın ilk yıllarında, teknolojinin gelişmesiyle birlikte karasularının ötesinde bulunan deniz yatağı ve toprak altının keşfi ve işletilmesi ile ilgili özellikle petrol ve doğalgaz gibi faaliyetlerde artış olmuş (Evans, 2006, s. 641) ve denizlerin insanlığın ekonomik açıdan geleceğe yönelik amaç ve çıkarları nedeniyle büyük önem kazanması sonucu kıta sahanlığı bölgesine yönelik hukuki sorunların uluslararası alanda çok taraflı düzeyde ve ciddi bir biçimde ele alınmasına yol açmıştır. Kıta sahanlığı konusu da uluslararası alanda ilk kez Birleşmiş Milletler Uluslararası Hukuk Komisyonu'nda ele alınmıştır.

Uluslararası Hukuk Komisyonu (UHK), 1949 yılında yaptığı ilk toplantısında açık denizin statüsünü ve karasuları rejimini kodifiye edilebilecek kuralların başlıca konular arasında olması gerektiğini belirtmiştir. Açık denizlerin rejimi ile görevli Raportör, 1950 yılında hazırladığı raporda kıta sahanlığına ilişkin çeşitli sorunlara da yer vermiştir. Komisyon, 1950 yılında hazırladığı raporda; i) denizin canlı kaynakları ve denizaltı kaynaklarından yararlanma hakkının tanınabilmesi için kıyı devletinin kıta sahanlığına sahip olmasının gerekip gerekmediği; ii) kıta sahanlığının sınırının hangi ölçütlere göre saptanacağı; iii) kıta sahanlığının saptanmasında kıyı devletinin bu bölgede fiili hakimiyetinin gerekip gerekmediği; iv) kıyı devletine canlı kaynaklar ve denizaltı kaynaklarından yararlanma hakkının tanınabilmesinin kıta sahanlığına sahip bulunması koşuluna bağlı olup olmayacağı ve bağlı olmadığı kabul edilirse bu iki hakkın dış sınırının nereye kadar uzanacağı; v) kıta sahanlığı üzerindeki hakkın egemenlik hakkı mı, yoksa yalnızca bir kontrol ve yargılama hakkı mı olacağı; vi) kıta sahanlığının yan sınırının kıyıdan birden fazla devlet arasında ne şekilde saptanacağı; vii) kıta sahanlığına rastlayan bölgede uluslararası hukuk tarafından kıyı devletinden başka devletlere tanınmış olan bazı hakların geleceğinin ne olacağı gibi kıta sahanlığına ilişkin sorunlar üzerinde durmuştur (Ergüven, 1982, 31-33).

Komisyon, 27 Temmuz 1951 tarihli oturumunda kıta sahanlığına ilişkin ilk Sözleşme Projesi'ni tartışmıştır. Projenin ilk dört maddesi kıta sahanlığına ilişkindir. Kıta Sahanlığı'nın tanımını yapan 1. maddeye göre; kıta sahanlığı, deniz yatağı ile sahillere bitişik su altı bölgeleri olup, derinlikleri doğal kaynakların işletilmesine müsait olan ve karasularına bitişik bölgeler dışında kalan sahalardır. Projenin 2. maddesi ile de kıta sahanlığının, kıyı devletinin kontrol ve yargılama hakkına tabi olduğu hükme bağlanmıştır. Komisyon, 1953 yılında bir proje üzerinde daha durmuştur. Bu proje ise, devletlerin, Komisyon'a sundukları önerilere göre hazırlanmıştır. Projenin 1. maddesine göre; kıta sahanlığı kavramı ile sahillere bitişik, fakat karasuları bölgesi dışında kalan ve 200 metre derinliğe kadar uzanan deniz altı bölgelerinin deniz yatağı ve yer altı anlaşılmalıdır. Projenin 2. maddesi kıyı devletine, kıta sahanlığı üzerinde doğal kaynakların araştırılması ve işletilmesi maksadı ile egemen haklarını kullanma yetkisi vermektedir (Akin, 1978, s. 279-286).

UHK, 1956 yılında yaptığı toplantısında ise dünya denizlerine ilişkin sadece hukuki sorunları değil; teknik, biyolojik, ekonomik ve politik sorunları da inceleyecek, bu konularda sözleşme tasarıları ya da uygun göreceği başka metinler hazırlayacak bir konferans toplanmasını BM Genel Kurulu'na tavsiye etmiştir. Genel Kurul, 11. Toplantısı'nda UHK'nin hazırladığı tasarı metinlerini temel alacak uluslararası bir konferans toplanmasını kararlaştırmıştır. Komisyon'un hazırladığı dünya denizlerine ilişkin belli başlı sorunları kapsayan tasarının 67-73. maddeleri, kıta sahanlığının statüsüne ilişkin hükümleri içermektedir. Bu tasarıda kıta sahanlığı, deniz dibinin kıyıya bitişik, karasularının dışında kalan 200 metre derinliğine, ya da doğal kaynaklarının işletilebildiği derinliğe kadarki bölgesi olarak tanımlanmıştır. Tasarıda, kıyı devletlerinin kıta sahanlığındaki doğal kaynakların araştırılması ve işletilmesi ile sınırlı egemenlik hakkının bulunduğu belirtilmiştir. Kıyı devletinin bu hakkı

sahanlığın üstündeki su sütunu ve hava sahasına uygulanan açık deniz rejimini etkilemeyeceği, kıyı devletinin kıta sahanlığındaki deniz dibini araştırma ve işletme çalışmaları, diğer devletlerin bu bölgede deniz ulaştırmasına ve balıkçılığa ilişkin haklarına ve denizin canlı kaynaklarına zarar vermeyeceği, kıyı devletinin diğer devletlerin denizaltı kabloları döşemesini engellemeyeceği, kıyı devletinin diğer devletlerin yukarıda belirtilen hakları saklı kalmak kaydıyla, kıta sahanlığında deniz dibinden yararlanmak üzere tesisler kurabileceği, bunların etrafında makul bir güvenlik bölgesi tesis ile bunu ilan edebileceği ve bu bölgede gerekli güvenlik önlemlerini alabileceğini belirtmiştir. Yine bu tesislerin kıyı devletinin hukukuna ve yargısına tabi olacağını, ancak uluslararası hukukun adalara tanıdığı statüden yararlanamayacağını, karasularının bulunmayacağını ve kıyı devletinin karasuları saptanırken karasularının genişliği üzerinde herhangi bir etkisi bulunmayacağını dile getirmiştir. Ayrıca, kıta sahanlığının birden fazla kıyıdaş devlet arasında yan sınırının saptanması için karşılıklı bir çözüm yolunun aranacağını, anlaşmaya varılamadığı ve özel durumlar başka bir çözümü gerekli kılmadığı takdirde kıta sahanlığının sınırının kıyı devletlerinin karasularının dış sınırından başlayarak hesaplanacak "eşit uzaklık" yöntemine göre saptanacağını hükme bağlamıştır. Son olarak, kıta sahanlığına ilişkin söz konusu kuralların yorumlanması ya da uygulanmasında devletler arasında çıkan uyuşmazlıkların barışçı bir çözüm yolu bulunmak üzere Uluslararası Adalet Divanı'na götürüleceğini belirtmiştir (Ergüven, 1982, s. 37).

Komisyon, kıta sahanlığının hukuki tanımını coğrafi tanımından da ayrı tutmuştur. Komisyon'un çalışmaları sonunda 73 maddeli bir anlaşma taslağı oluşturulmuştur. Genel Kurul, Komisyon raporunu 1957'de kabul ederek, bu konuda uluslararası bir konferans düzenlenmesine karar vermiştir (Akın, 1978, s. 286-287).

### 2.2.3. 1958 Cenevre Kıta Sahanelığı Sözleşmesi

Deniz Hukukunu evrensel planda ilk defa kodifiye eden düzenlemeler, 1958 Cenevre Deniz Hukuku Sözleşmeleri'dir<sup>1</sup> (Sözleşme metni için bkz. Gündüz, 2003, s. 347-370). 1958 Cenevre Deniz Hukuku Sözleşmeleri'nde kıta sahanlığı ile ilgili 15 maddelik bir metin kabul edilmiş ve bu konuda iki ölçüt öngörülmüştür: Birincisi, "200 metre derinlik", ikincisi ise doğal kaynakların işletilmesi olanağının bulunduğu "derinlik" ölçütüdür. Hukuki bir kavram olarak kıta sahanlığı tanımının ilk kez yapıldığı bu Sözleşme'nin 1. maddesinde kıta sahanlığı; i) kıyıya bitişik, fakat karasuları sahasının dışında 200 metre derinliğe kadar olan su altı anlarının deniz yatağını ve toprak altını veya o derinliğin ötesinde, üstteki suların derinliğinin zikredilen alanların doğal kaynaklarını işletmeye imkan tanıdığı yere kadar uzanan yerleri; ii) adaların kıyılarına bitişik olan benzeri su altı alanlarının deniz yatağı ve toprak altını ifade etmek üzere kullanılmıştır.

1958 Cenevre Deniz Hukuku Sözleşmesi'nde kıta sahanlığının dış sınırının saptanmasında "200 metre derinlik" ölçütünün yanında, "işletilebilme" ölçütünün de kabulü, bu alandaki işletme teknolojisinin gösterdiği gelişmelerin de etkisiyle, kıta sahanlığının dış sınırı konusunda konferansta büyük tartışmalara neden olmuş ve buna bağlı olarak bir dizi değişiklik önerileri getirilmiştir (Gündüz, 2003, s. 92-95). Bu durum karşısında, hukuki bakımdan kıta sahanlığı kavramının coğrafi anlamda kıta sahanlığı kavramını aştığı kabul edilir olmuştur (Pazarcı, 1984, s. 399).

Doğal kaynakların işletilmesi olanağının bulunduğu derinlik ölçütünün, kıta sahanlığının genişliğinin saptanmasında önem kazanacak bir esas olduğu tartışılmazdır. Kıyı devletinin bu bölge üzerindeki hakları, teknolojik bakımdan işletilme olanağı belirdikten sonra

<sup>1</sup> Bu Sözleşmeler; "Karasuları ve Bitişik Bölge Sözleşmesi", "Kıta Sahanelığı Sözleşmesi", "Açık Deniz Sözleşmesi" ve "Balıkçılık ve Açık Denizin Canlı Kaynaklarının Korunması Hakkında Sözleşme" adı altında dört temel konuyu düzenleyen sözleşmelerdir.

kendiliğinden doğmaktadır. Burada önemli olan, kıyı devletinin işletilebilme olanağının olması değil, anılan bölgenin işletilebilme olanağının bulunmasıdır. Sözcüşme’de yer alan bu hükümlere rağmen, kıta sahanlığı konusunda tartışmasız bir sonuca varıldığı iddia edilemez. Esasen Cenevre Sözcüşmesi, bütün devletlerin kıyıdaş oldukları denizlerdeki kıta sahanlığına uygun formüller getirmemiştir. Dünya devletlerinin yarından fazlasının Sözcüşme’yi imzalamaması ve buna ilgi göstermemesi de Sözcüşme’nin etkinlik karakterini zayıflatmaktadır. Sonuç olarak Sözcüşme’yi imzalamayan devletler açısından Sözcüşme’nin etkisinin olmaması uygulamada beklenen sonucu vermemiştir (Doğru, 2003, s. 18-19).

#### 2.2.4. 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözcüşmesi

1958 Cenevre Kıta Sahaneliği Sözcüşmesi’nde kıta sahanlığına dış sınırının saptanmasında 200 metre derinlik ölçütünün yanında işletilebilme ölçütünün de kabulü, bu alandaki işletme teknolojisinin gösterdiği gelişmelere bağlı olarak, kıta sahanlığına dış sınırı konusunda büyük tartışmalara yol açmıştır. Başka bir deyişle, genellikle 200 metre derinliğe kadar uzanan coğrafi anlamdaki kıta sahanlığı anlayışından giderek uzaklaşıldığı ve ülkenin deniz altındaki doğal uzantısının kıta sahanlığı kavramı içinde kabul edildiği gözlenmeye başlanmıştır (Pazarcı, 1984, s. 399). Deniz yatağı ve bu yatağın altının doğal kaynakları üzerinde aşırı iddialara neden olan bu gelişmelerin önlenmesi için tek çıkar yolun işletilebilme olanağının bulunduğu derinlik ölçütünü sınırlayacak azami bir genişliğin kabul edilmesi olduğu düşünülmüştür. Nitekim, III. Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Konferansı’nda bu yaklaşım benimsenmiş ve soruna bir çözüm getirilmeye çalışılmıştır (Toluner, 1984, s. 200).

Bu gelişmeler üzerine BM Genel Kurulu, 17 Aralık 1970 tarihli kararı ile deniz yatağı dahil tüm deniz sorunlarını incelemek üzere 1973’te bir deniz hukuku konferansı toplanmasını kararlaştırmıştır. Tarihe III. Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Konferansı (BMDHK) olarak geçen bu konferans çalışmalarına, ilk toplantısı usule ilişkin olmak üzere 3 Aralık 1973 tarihinde New York’ta başlamıştır. Öze ilişkin çalışmalara 20 Haziran 1974 tarihinde Karakas’ta başlayan Konferans, çeşitli aralıklarla kimi yılda bir, kimi yılda iki dönem olmak üzere, toplam on bir dönem çalışarak, 1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözcüşmesi (BMDHS) metnini hazırlamıştır<sup>2</sup> (Bkz. Gündüz, 2003, s. 354-459; Bozkurt, 2003, s. 111-165).

Deniz Hukuku Konferansı sonucunda ortaya çıkan, deniz hukuku ile ilgili bütün konuları düzenleyen ve şimdiye kadar yapılanların içerisinde en teferruatlı nitelikte olan Sözcüşme, bu sorunların çözümünde son merhaleyi oluşturmaktadır. 1958 Deniz Hukuku Sözcüşmeleri’nde yer alan birçok hüküm bu Sözcüşme’de de muhafaza edilmiş olmakla beraber, bazı kurumlar ise ilk defa bu Sözcüşme’de yerini almıştır.<sup>3</sup>

Sözcüşme’nin VI. Kısmı’nda 76-85. maddeleri arasında düzenlenen kıta sahanlığı konusu, özellikle kıta sahanlığına genişliği sorunu, Konferans gündeminin en tartışmalı konuları arasında yer almıştır. Bu yüzden, coğrafi ve jeolojik verilerle ekonomik gereksinimleri uzlaştırıcı bir çözüm üzerinde anlaşılmaya varılması da güç olmuştur. Karasularının ölçülmeye başlandığı esas hattan itibaren 200 mil genişliğindeki deniz alanları, kıta sahanlığı haklarını da içeren bir kavram olarak kabul edilmiş olan “münhasır ekonomik bölge” sınırları içine girdiğinden, bu konudaki tartışmalar esas itibariyle 200 mil ötesinde kıta sahanlığı haklarının talep edilip edilmeyeceği veya hangi koşullar altında ve nereye kadar talep edileceği

<sup>2</sup> 30 Nisan 1982 tarihinde konferansa katılanların oyuna sunulan Sözcüşme, 17 çekimsiz ve 4 oya karşılık 130 olumlu oyla kabul edilmiştir. 6-10 Aralık 1982 tarihlerinde Montego Bay, Jamaika’da düzenlenen bir törenle Sözcüşme 119 devlet tarafından imzalanmıştır.

<sup>3</sup> BMDHS ile “uluslararası deniz yatağı”, “münhasır ekonomik bölge”, “arkeolojik bitişik bölge”, “takımda devleti” gibi yeni kavramlar; ayrıca “Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesi” ve “Uluslararası Deniz Yatağı Otoritesi” gibi yeni kuruluşlar ortaya çıkmıştır.

noktalarında yoğunlaşmıştır. Bu tartışmalar sonucunda kabul edilmiş ve 76. madde ile düzenlenmiş bulunan kıta sahanlığı kavramı, 1958 Cenevre Kıta Sahanlığı Sözleşmesi'nin 1. maddesinde olduğu gibi, kıta sahanlığının coğrafi ve jeolojik anlamından ayrılan bir tanıma sahip olmuştur (Toluner, 2004, s. 200; Gündüz, 2003, s. 354-459).

Hukuki bir kavram olarak kıta sahanlığı, BMDHS'nin 76. maddesinde şu şekilde tanımlanmıştır:

*“Bir kıyı devletinin kıta sahanlığı, kara ülkesinin doğal uzantısı boyunca karasularının ötesinde kıta kenarının dış sınırına kadar uzanan veya kıta kenarının dış sınırının 200 deniz miline kadar uzanmadığı yerlerde, karasularının ölçülmeye başlandığı esas hatlardan itibaren 200 mile kadar uzanan su altı alanlarının deniz yatağı ve toprak altını kapsar.”*

Görüldüğü gibi 76. madde, mevcut kıta sahanlığı tarifini değiştirmiş, ayrıca kıta sahanlığının bir devlet ülkesinin “doğal uzantısı” olduğunu belirtmiş, ilke olarak kıta kenarının uç noktasına kadar devam edeceğini kabul etmiştir. Bu durumda, kıta sahanlığı kavramı, hukuki yönden, coğrafi anlamdaki kıta sahanlığı (kıta şelfi) ile kıta yamacı ve kıta yamacı eteğinin tümünü içeren bir kavram haline gelmiştir. Yine Sözleşme'nin bu maddesine göre, kıta uzantısının 200 milden dar olduğu kıyılarda, karasularının ölçülmeye başlandığı esas hatlardan itibaren 200 mil genişlikteki deniz alanlarının deniz yatağı ve toprak altı da kıta sahanlığıdır. Bu, hukuki anlamda kıta sahanlığı kavramının, kıta kenarının yeterli genişlikte olmadığı durumlarda, okyanus tabanının bir bölümünü de içerebileceğini göstermektedir. Böylece, kıta sahanlığı üzerinde hak tesis etmeyi doğal uzantı esasına dayandıran ilke değişikliğe uğramıştır (Doğru, 2003, s. 32).

### 3. KITA SAHANLIĞI ÜZERİNDE KIYI DEVLETİNİN HAKLARI

Gerek 1958 Cenevre Deniz Hukuku Sözleşmesi, gerek BMDHS, kıta sahanlığı üzerinde kıyı devletinin egemen haklara sahip olduğunu bildirmektedir. Bu egemen hakların özelliklerine değinecek olursak, ilk olarak söz konusu hakların kıyı devletinin doğal olarak sahip olduğu hakları oluşturduğu görülmektedir. Zira, kıyı devletinin bu haklara sahip olması için herhangi bir biçimde kıta sahanlığında birtakım eylemlerde bulunması ya da kıta sahanlığı üzerindeki söz konusu haklarını ilan etmesi gereği yoktur. Kıyı devletinin kıta sahanlığı üzerindeki haklarının ikinci özelliği, söz konusu hakların münhasır olarak kıyı devlete ait olmasıdır. Başka bir deyişle, bir devlete ait kıta sahanlığı üzerinde haklar yalnızca söz konusu devletin yararlanacağı ya da onun açık izniyle yararlanılacak haklardır. Üçüncü olarak, kıyı devletinin kıta sahanlığı üzerindeki söz konusu hakları yalnızca doğal kaynaklardan yararlanılması amacına yöneliktir. Ayrıca kıyı devleti, kıta sahanlığı üzerinde yalnızca doğal kaynakların araştırılması ve ekonomik işletilmesi konusunda haklara sahip bulunmaktadır (Pazarıcı, 2007, s. 367).

Kıyı devletinin üzerinde hakkı olduğu doğal kaynakların niteliklerine gelince, bunlar iki tür kaynağı kapsamaktadır; i) madenler ve öteki cansız kaynaklar, ii) deniz yatağı ve toprak altı ile sürekli fiziksel dokunma durumunda bulunan canlılar. Kıyı devletinin üzerinde hak sahibi olduğu canlı kaynaklar ya süngerler, midyeler, mercanlar gibi tam olarak tabana yerleşik biçimde bulunan sabit deniz ürünlerinden, ya yengeçler, istakozlar, salyangozlar gibi tabana sürekli fiziksel dokunma içinde hareket eden sürüngenlerden, ya da deniz kestaneleri gibi deniz yatağının toprak altına yerleşen canlılardan oluşmaktadır. Bu canlı kaynaklara ayrıca, deniz yosunları ve öteki deniz bitkileri gibi deniz tabanına yerleşik bulunan bitkiler de dahildir. Madenler ve öteki cansız kaynaklar ise, deniz yatağı üzerinde çökelti tabakası içinde bulunan maden yumrularını ve toprak altında bulunan her türlü madeni ve hidrokarbürleri içermektedir (Pazarıcı, 2007, s. 367-368).



Söz konusu haklarını kullanırken kıyı devletinin kıta sahanlığı üzerinde yapay adalar, çeşitli nitelikte tesisler ve araç-gereçler yerleştirme ya da yerleştirilmesine izin verme yetkisi de vardır. Yapay adalar, çeşitli nitelikte tesisler ve araç-gereçlerin kıta sahanlığı üzerine yerleştirilmesi durumunda tesisler üzerinde artık kıta sahanlığı devletinin yönetsel ve yargısal yetkileri geçerli olmaktadır. Fakat kıta sahanlığı devleti söz konusu tesislerin çevresinde en çok 500 metreye kadar varabilecek güvenlik kordonu kurma yetkisine sahiptir. Öte yandan, kıta sahanlığı devleti, sözü edilen tesislerin varlığını tehlike işaretleri koymak suretiyle belirtmek zorundadır (Pazarıcı, 2007, s. 368). Ayrıca, 200 milden fazla kıta sahanlığı alanına sahip olan kıyı devletlerinin bu sınırdan sonraki kıta sahanlığında elde edeceği madenler ve hidrokarbürler üzerinden uluslararası deniz tabanını düzenlemek ve işletilmesini denetlemekle görevlendirilen Uluslararası Deniz Yatağı Otoritesi'ne (birtakım koşullara uygun olarak) vergi ödemesi öngörülmektedir (BMDHS, madde 82).

Kıyı devletlerine kıta sahanlığı üzerinde tanınan hakların kullanımı, kıta sahanlığı üstünde bulunan su alanının ve onun üstünde yer alan hava sahasının rejimini hiçbir biçimde değiştirmemektedir (1958 Cenevre Kıta Sahaneliği Sözlşmesi mad. 3; BMDHS mad. 87/1). Başka bir deyişle, kıta sahanlığı üstünde su alanı açık deniz oluşturuyorsa, açık deniz rejimi bütün koşulları ile geçerliliğini korumaktadır. Eğer kıta sahanlığı üstünde kıyı devletine ait bir münhasır ekonomik bölge yer alıyorsa, o zaman da münhasır ekonomik bölge kavramı çerçevesinde söz konusu su alanı üzerinde geçerli olan rejim bütün geçerliliğini koruyacaktır. Oysa, adı geçen her iki rejim çerçevesinde de üçüncü devletlerin söz konusu su alanından gemicilik bakımından tam yararlanma özgürlükleri vardır. Yine bu alanın açık deniz oluşturması durumunda üçüncü devletlerin başka hakları ve özgürlükleri söz konusudur. Kıyı devleti, kıta sahanlığı üzerinde haklarını kullanırken üçüncü devletlerin bütün bu haklarına özgürlüklerine hiçbir zarar vermemekle yükümlüdür (1958 Cenevre Kıta Sahaneliği Sözlşmesi mad. 5/1; BMDHS mad. 78/2). Öte yandan, üçüncü devletler bir devletin kıta sahanlığı üzerine, kıyı devletinin kimi bakımlardan isteklerini de göz önünde tutmak suretiyle, kablolar ve petrol veya doğalgaz taşıyan borular yerleştirme hakkına sahiptir (1958 Cenevre Kıta Sahaneliği Sözlşmesi mad. 4; BMDHS mad. 79).

#### 4. KITA SAHANLIğININ SINIRLANDIRILMASI

Herhangi bir deniz alanının sınırlandırılması söz konusu olduğunda kuramsal düzeyde üç tür sınırın saptanması gerekmektedir: İç sınır, dış ön sınır ve yan sınır. Kıta sahanlığın iç sınırına ilişkin kuramsal düzeyde herhangi bir sorun yoktur. İç sınır, kıyı devletinin karasularının bittiği çizgidir. Başka bir deyişle, kıyı devletinin kıta sahanlığı, karasularının bitiş çizgisinin deniz yatağı üzerindeki izdüşümünden başlamaktadır. Kıta sahanlığının dış ön sınırı ile yan sınırının saptanması ise, komşu kıyıdaş devletlerin varlığı durumunda gerekmektedir. Bir bölgede iki ya da daha çok devletin kıyıları birbirlerine karşılıklı bulunuyorsa dış ön sınırın saptanması gerekmektedir. Kıyıdaş devletler kıta sahanlığına göre aynı cephede yer alıyorsa başka bir deyişle yan yana bulunuyorsa, o zaman da kıta sahanlığının yan sınırının saptanması gerekmektedir. Ancak, kimi coğrafi veriler kıyıdaş devletlerin kıyılarının birbirlerine göre konumlarının söz konusu iki ölçüte göre kesin bir biçimde ayrılmasına her zaman olanak vermemektedir (Pazarıcı, 2007, s. 369).

Kıta sahanlığının sınırlandırılmasına ilişkin ilk uygulanan uluslararası hukuk hükmü, 1958 Cenevre Kıta Sahaneliği Sözlşmesi'nin 6. maddesi ile düzenlenmiştir. Bu madde, her ne kadar kıyıları karşı karşıya veya yan yana olan devletler arasında kıta sahanlığının sınırlarının saptanması işlemini ayrı ayrı hükümler olarak düzenlemişse de, her iki sınır için de sonuçta öngördüğü kural aynıdır. Sözlşme'nin 6. maddesi uyarınca; i) aynı kıta sahanlığının, kıyıları

karşı karşıya olan iki ya da daha fazla devletin ülkesine bitişik olduğu yerlerde, bu devletlere ait kıta sahanlığının sınırı bu devletler arasında anlaşma ile tespit edilecek; eğer anlaşma yoksa ve özel şartlar başka bir sınır hattını haklı kılmıyorsa, sınır, her noktası her bir devletin karasularının genişliğinin ölçülmeye başlandığı esas hatların en yakın noktalarına eşit uzaklıkta olan orta hat olacaktır; ii) aynı kıta sahanlığının kıyıları yan yana olan iki devletin ülkesine bitişik olduğu yerlerde, kıta sahanlığının sınırı bu devletler arasında anlaşma ile tespit edilecek; eğer anlaşma yoksa ve özel şartlar başka bir sınır hattını haklı kılmıyorsa, sınır, her bir devletin karasularının genişliğinin ölçülmeye başlandığı esas hatların en yakın noktalarından itibaren eşit uzaklık ilkesinin uygulanması suretiyle tespit edilecektir; iii) kıta sahanlığının sınırlarını tespit ederken çizilen herhangi bir hat, belirli bir tarihte mevcut olan haritalara ve coğrafi hususiyetlere göre tarif edilecek ve kara üzerindeki teşhisi mümkün daimi sabit noktalar dikkate alınacaktır (Sözleşme metni için bkz. Gündüz, 2003, s. 347-370).

Kıta sahanlığının komşu devletler arasında sınırlandırılması sorunu, III. BMDHK görüşmelerinde sert tartışmalara neden olmuş ve bu konuda zıt görüşlerin uzlaştırılması ve Sözleşme hükmünün oluşturulması ancak konferansın son toplantılarında mümkün olabilmıştır (Toluner, 1984, s. 222). Konferans'ta bazı devletler tarafından sunulan önerelerde, "eşit uzaklık" veya "ortay hat" ilkesinin sınırlandırmada kullanılacak tek ilke olmadığı ve sınırlandırmanın "hakça ilkeler" çerçevesinde anlaşmayla gerçekleştirilmesi gerektiği belirtilmiş, "özel durumlar" istisnasının kapsamına giren durumların ayrıca belirlenmesi istenmiştir (Doğru, 2003, s. 33-34).

Konferansın başlangıcından görüşmelerin sonuna kadar geçen süre içerisinde, üzerinde tartışılan önerelerin hiç birinde kıta sahanlığının sınırlandırılmasında eşit uzaklık ilkesine öncelik tanınmasını gerektirecek bir çözüm önerilmemiştir. Önergelerin bir kısmında, hakça ilkeler esası ile eşit uzaklık ilkesine birlikte yer verilmiş olmakla birlikte, Uluslararası Adalet Divanı'nın 1969 tarihli *Kuzey Denizi Kıta Sahanelığı Davaları*'na da uygun olarak hakça ilkeler esasına üstünlük tanınmıştır. Çünkü bu düzenlemelere göre, eşit uzaklık ilkesi, ilgili hal ve durumlar çerçevesinde, hakça ilkelere uygun bir ilke işlevini gördüğü takdirde uygulanabilecektir. Önergelerin bu şekli birçok tartışmaya da yol açmıştır. Sınırlandırmanın, ilgili bütün özel durumlar göz önünde bulundurularak, "anlaşma" yoluyla gerçekleştirilmesi gereği üzerinde uzlaşmaya varılmışsa da, sınırlandırma hükmünün dayandırılacağı genel ilkeler, yani hakça ilkeler veya eşit uzaklık ilkesi konusunda farklı görüşler uzlaştırılamamıştır (Toluner, 1984, s. 226). Sonunda, BMDHS'nin sınırlandırmaya ilişkin hükmü, ayrıntılı bir şekilde tartışılmaksızın, 28 Ağustos 1981 tarihli Tasarı'da yer almış ve olduğu gibi BMDHS'nin 83. maddesi olarak kabul edilmiştir. Anılan bu madde ile kıyıları karşı karşıya veya yan yana olan devletler arasında kıta sahanlığının sınırlandırılması, bazı temel kurallara bağlanmıştır (Sözleşme metni için bkz. Gündüz, 2003, s. 354-459):

i) Kıyıları karşı-karşıya veya yan-yana olan devletler arasında kıta sahanlığının sınırlandırılmasında, hakça ilkeler çerçevesinde, bir çözüm bulmak üzere Uluslararası Adalet Divanı Statüsü'nün 38. maddesinde belirtildiği gibi uluslararası hukuka göre anlaşma ile gerçekleştirilecektir.

ii) Uygun bir zaman periyodu içinde hiçbir anlaşmaya varılamazsa, ilgili devletler, XV. Kısım'da (Sözleşme'nin zorunlu yargı/hakemlik usullerini belirleyen kısmı) öngörülen prosedüre başvuracaklardır.

iii) Birinci paragrafta öngörülen anlaşmaya varılıncaya kadar ilgili devletler pratik bir nitelik taşıyan geçici düzenlemeler yapmak ve bu geçici dönem boyunca nihai anlaşmaya varılmasını tehlikeye koymamak veya onu engellemek için bir anlayış ve işbirliği ruhu

içinde her çabayı sarf edeceklerdir. Bu düzenlemeler, nihai sınırlandırmaya halel getirmeyecektir.

iv) İlgili devletler arasında yürürlükte bulunan bir anlaşma varsa, kıta sahanlığının sınırlandırılmasıyla ilgili sorunlar o anlaşmanın hükümlerine göre karara bağlanacaktır.

BMDHS madde 83'ün genel bir değerlendirmesini yaptığımızda, kıta sahanlığı sınırlandırması kıyı devletler tarafından anlaşma yoluyla, uluslararası hukuka uygun olarak, hakça bir sonuca varılacak biçimde gerçekleştirilmesi gerekmektedir. 83. maddede sınırlandırmada uygulanması gereken ilkelerden çok, gerçekleştirilmesi gereken sonuca ağırlık verildiği görülmektedir (Taşdemir, 2002, s. 1626). Maddenin incelenmesinden de görüleceği gibi, burada sınırlandırmaya ilişkin ilkelerden ziyade, gerçekleştirilmesi istenen sonuca önem atfedilmiştir. Ayrıca sınırlandırmada uygulanacak ilkeler uluslararası hukuka atıf yapılarak şekillendirilmiştir (Toluner, 1984, s. 227).

## 5. ULUSLARARASI YARGI VE HAKEMLİK KARARLARI IŞIĞINDA “HAKÇA İLKELER” – “HAKKANİYET VE NISFET” KAVRAMLARI

Uluslararası hukukta, hem antlaşmalar hukuku hem de örf adet hukuku olarak uygulanması gereken bazı temel nitelikli sınırlandırma prensipleri mevcuttur. Bu prensiplerin temel niteliği, oldukça genel ve soyut nitelikte olmalarıdır. Bu nedenle, bu prensiplerin herhangi bir sınırlandırma uyumsuzluğunda nasıl uygulandığının tespiti, günümüze kadar daha çok Uluslararası Adalet Divanı'na veya bu maksatla kurulmuş hakemlik mahkemeleri önüne gelmiştir (Acer, 2002, s. 64-65).

Uluslararası yargı ve hakemlik kararlarına göre kıta sahanlığının sınırlandırılması, hakça ilkelere uygun bir çözüme ulaşmak için bütün ilgili koşulların ışığında hakça ilkelerin uygulanması suretiyle gerçekleşmektedir. Burada önemli olan hakça ilkelere uygun sonuca ulaşabilmektir. Dolayısıyla, ilkeler yalnızca amaca tabidir ve bu amaca hizmet ettiği sürece hakça ilkeler olarak uygulanmaya devam edecektir. Bilindiği üzere, her deniz alanının sınırlandırılması meselesi özgündür. Her olayın kendisine özgü bir niteliğinin olması, her bir olayda değişkenlik arz edecek kadar esnek bir yapıya sahip olan bir kuralın bu konuyu düzenlemesini gerektirmektedir. İşte hakça ilkelerin görevi, ilgili davalar ışığında kural ve kriterler sağlamaktır. Hakça ilkelerin sağladığı bu kural ve kriterler ise kaçınılmaz olarak davadan davaya değişmektedir. Hakça ilkeler, her bir olaya uyum sağlayabilecek kadar esnek bir yapı arz etmektedir. Bu ilkeler, uygulanması hukuk tarafından öngörülmüş olduğu için uygulamaları tutarlılık ve bir derece öngörülebilirlik içermektedir (Gökalp, 2008, s. 59-60).

Hakça ilkelerin özellikleri ve kapsamına gelince, yargı ve hakemlik kararları çerçevesinde, ilk vurgulanması gereken nokta, hakça ilkelerin “hakkaniyet ve nısfet” (*ex aequo et bono*) çözüm yolundan farklı olduğudur. Nitekim, hakça ilkeler uygulanan hukukun bir ögesi olup, mahkemelere hukuk dışı verilerin de göz önünde tutulması suretiyle karar verme yetkisini tanıyan hakkaniyet ve nısfet çözüm yolundan ayrılmaktadır. Başka bir deyişle, bir uyuşmazlıkta hakkaniyet ve nısfet çözüm yönteminin uluslararası bir mahkeme tarafından uygulanabilmesi için tarafların bu yönde kesin rızası gerekmektedir. Oysa uluslararası hukukun kaynaklarından doğan ve uygulanan hukukun bir parçasını oluşturan hakça ilkelerin uluslararası mahkeme tarafından uygulanabilmesi için tarafların bu yönde herhangi bir özel rızası gerekmemektedir (Pazarcı, 2007, s. 372).

*Ex aequo et bono* çözüm yolunda Divan uyuşmazlığın ilgili olduğu her türlü hukuk dışı veriyi de göz önünde bulundurarak karar vermek durumundadır. Doktrin, hakkaniyet ilkesinin kuramsal olarak aşağıda belirtilen üç değişik biçimde uygulanabileceğini kabul etmektedir: i) Kararın aslında hukuka dayandırıldığı ve hukukun yorumunda birkaç olasılık varsa bu

olasılıklardan adalet duygularına en yakın olanının seçildiği hakkaniyetin hukuk kurallarının etkisini düzeltici ve yumuşatıcı bir rol oynadığı uygulanması; ii) Kararın var olan hukuk kurallarının dışında tümüyle adalet duygularına dayandırıldığı hakkaniyetin hukuk kurallarına üstün tutulduğu uygulanması; iii) Kararın var olan hukuk kuralları yanında özellikle hukuk kurallarının boşluklarını doldurmak ve taraflar arasında çıkar dengesini esnek bir biçimde sağlamaya yönelik olarak hakkaniyetin uygulanması. Bu anlayışlardan birincisi olan hakkaniyet, uygulanan uluslararası hukukun bir kuralı olarak değerlendirilmektedir. Burada hakça ilkelerin uygulanması söz konusudur. İkinci anlayış çerçevesinde ise, uyuşmazlığa siyasal bir çözüm bulunması söz konusudur. Doktrin, bu yaklaşımın bir yargı organının görevi ile bağdaşmadığı görüşünde olup, UAD Statüsü'nün 38/2 maddesindeki *ex aequo et bono* kararın uluslararası hukuk ile hakkaniyeti bağdaştırıcı ve hukuk kurallarını hukuk dışı verilerle tamamlayıcı nitelikte üçüncü anlayış çerçevesinde anlaşılması ve uygulanması gerektiği görüşündedir (Pazarcı, 2006, s. 55).

İkinci olarak, hakça ilkeler, bir davada "ilgili" kabul edilebilecek durumları belirlemek için kullanılmaktadır. Üçüncü olarak, bir sınırlandırma sürecinde veya uygun bir sınırlandırma metot ve metotları seçmede ilgili durumların nasıl tartılıp dengeleneceğine yönelik yol göstermektedir. Son olarak da, sınırlandırma sonucunun hakça ilkelere uygun olup olmadığını kontrol etmede kullanılmaktadır (Karl, 1989, s. 156). Bunların belirlenmesinde dikkat edilmesi gereken nokta, hakça ilkelerin somut olarak tespitinde göz önünde tutulması gereken verilerin çok değişik olabileceğidir. Böylece her somut olayda hakça ilkelere uygun sonucu sağlayacak tüm verilerin hesaba katılması gerekmektedir. Bu nedenle, söz konusu bölgeye ilişkin anlamlı bütün verilerin değerlendirilmesi sonucu bir karara varılmalıdır. Mahkeme kararlarında kıta sahanlığı sınırlandırmalarına ilişkin olarak üzerinde durulan "ilgili durumlar" aşağıdaki öğeleri içermektedir: i) Jeolojik öğeler,<sup>4</sup> ii) Coğrafi öğeler,<sup>5</sup> iii) Bölgede saptanmış başka sınırların varlığı,<sup>6</sup> iv) Devletlerin yaşamsal çıkarları,<sup>7</sup> v) Sınırlandırılacak ülkenin hukuksal statüsü,<sup>8</sup> vi) Bölgede ortak petrol yatağı varlığı, vii) Tarihsel hakların varlığı.<sup>9</sup>

Günümüze kadar, doğrudan kıta sahanlığı sınırlandırma anlaşmazlıklarına ilişkin birçok uluslararası yargı ve hakemlik kararı verilmiştir. Söz konusu davalar gerek kıta sahanlığına ilişkin ilke ve kuralların uygulanması, gerekse bu uygulamalar sonucu bazı ilke ve kuralların yerleşmesi açısından önemlidir. Uluslararası içtihadın uluslararası hukukun yardımcı kaynaklardan biri olduğu düşünüldüğünde, bu davaların kıta sahanlığı sınırlandırmasındaki yeri ve önemi daha iyi anlaşılmalıdır. Kıta sahanlığını sınırlandırmanın temel olarak hakça ilkelere göre belirlenmesi kuralını kabul eden mahkemeleri; UAD'nin 1969 tarihli *Kuzey Denizi Kıta Sahanlığı Davaları*, 1977 tarihli *İngiltere-Fransa Kıta Sahanlığı Davası*, UAD'nin 1982 tarihli *Tunus-Libya Kıta Sahanlığı Davası*, UAD'nin 1984 tarihli *Maine Körfezi Bölgesinde Deniz Sınırının Saptanması Davası*, UAD'nin 1985 tarihli *Libya-Malta Kıta Sahanlığı Davası*, UAD'nin 1993 tarihli Norveç ile Danimarka arasındaki *Grönland ve Jan Mayen Arasındaki Bölgede Deniz Sınırlandırılması Davası*, 1992 tarihli Fransa ve Kanada arasında *Saint Pierre ve*

<sup>4</sup> Kıta sahanlığının ayrı jeolojik yapılaraya sahip olması, bölgenin biçimini oluşturan jeomorfolojik ve topografik öğeler, değişik nitelikteki çökelti tabakaları, vb.

<sup>5</sup> Sınırlandırılacak alanın boyutları, kıyıların içbükey ve dışbükey olması, kıyılarda özellikle uzun çıkıntı ve yarımadalardan ya da derin girintilerin varlığı, adaların varlığı, kıyıda devletlerin kıyıların uzunluğunun birbirlerine oranı, kimi coğrafi öğelerin iki taraf bakımından simetrik bir durum oluşturmamaları, adaların ana ülkeden uzaklığı ve komşu devlet ana ülkesine yakınlığı, adaların boyutları ve ekonomik yeterlilikleri, vb.

<sup>6</sup> Balıkçılık Bölgesi, vb.

<sup>7</sup> Güvenlik, deniz ulaştırması, kıta sahanlığına bağımlılık, vb.

<sup>8</sup> Adaların bağımsız olmaması, vb.

<sup>9</sup> Bu öge kısıtlı bir biçimde etkili olabilmektedir.

*Miquelon Adaları Davası*, UAD'nin 2001 tarihli *Katar-Bahreyn Davası* ve UAD'nin 2002 tarihli *Kamerun-Nijerya Davası* olarak sıralayabiliriz.

Kıta sahanlığı sınırlandırmasında hakça ilkelerin gözetilmesini en çok vurgulayan 1969 tarihli *Kuzey Denizi Kıta Sahanlığı Davaları*, kıta sahanlığı konusunda yapılan kodifikasyon çalışmalarının ve bu konuda getirilen temel normların Uluslararası Adalet Divanı tarafından ilk kez bir davada yorumlanması açısından önemlidir. Söz konusu dava, bu özelliği ile ilgili diğer davalara ve başka devletler arasındaki kıta sahanlığı uyuşmazlıklarına örnek teşkil etmiştir.

*Kuzey Denizi Kıta Sahanlığı Davaları*'nda Federal Almanya, adil ve hakça ilkelere uygun bir paylaşım yapılmasını savunmuş, Danimarka ve Hollanda ise eşit uzaklığın kıta sahanlığı sınırlandırmasına uygulanması zorunlu hakça ilkeler olduğunu iddia etmiştir. Ancak, UAD her iki iddiayı da reddetmiştir. Divan'a göre, hakça ilkelere uygun bir şekilde sınırlandırma, sınırları belli olmayan bir alanın adil bir şekilde paylaşılmasıyla, sadece dağıtılması işlemi değildir (ICJ Reports, 1969, s. 18). Diğer yandan eşit uzaklık, hakça ilkelerin uygulanmasıyla makul bir sonuca ulaşılmasını sağladığı takdirde uygulanması mümkün metotlardan sadece biridir. Divan'a göre sınırlandırma, "tüm ilgili durumlar" göz önüne alınarak hakça ilkeler uyarınca gerçekleştirilmelidir (ICJ Reports, 1969, s. 90,101).

Divan, 1958 Sözleşmesi'nin ve dolayısıyla eşit uzaklık ilkesinin Federal Almanya'yı bağlayıcı bir hukuk kuralı olmadığı, ayrıca, bu devletin Kuzey Denizi'ndeki kıyısının özel durumu bulunduğundan sınırlandırma yapılırken bu hususun göz önüne alınması gerektiğini beyan etmiştir. Eşit uzaklık ilkesi hususundaki görüşünü belirttikten sonra Divan, kıta sahanlığının sınırlandırılmasında uygulanması gereken kuralları şu şekilde belirlemiştir: i) Sınırlandırmada, her devlete, diğer devletin aynı nitelikteki haklarına tecavüz etmeden, olanaklar ölçüsünde, kara ülkesinin deniz altındaki doğal uzantısının verilmesini sağlayacak biçimde hakça ilkeler çerçevesinde, kıta sahanlığı alanlarını verecek bir "anlaşma" ile yapılacaktır; ii) Söz konusu ilkenin uygulanması taraflara çakışan sahalar verdiği takdirde, bu bölgeler, taraflar arasında anlaşmaya göre belirli oranlarda, anlaşma olmazsa eşit olarak bölüşülecek veya sahaların tamamında ya da bir kısmında "ortak işletmeye" karar verilecektir (Doğru, 2003, s. 22-23).

*İngiltere-Fransa Kıta Sahanlığı Davası*'nda da, Kuzey Denizi'ne ilişkin UAD kararında olduğu gibi, "hakça ilkeler" kararın temel kuralı olarak benimsenmiş, coğrafyanın özel yapısı nedeni ile değişik yörelerde farklı yöntemlerin uygulanması gerektiği, adaların yok farz edileceği ve adalara ana kıtalar gibi kıta sahanlığı tanınmayacağı, hakça ilkelerin gerçekleştirilebilmesi için coğrafi yapının özellikleri yanında ilgili devletlerin güvenlik ve ulaşım gibi gereksinimlerinin de göz önüne alınması gerektiği belirtilmiştir (Doğru, 2003, s. 25).

İngiltere ve Fransa,<sup>10</sup> İngiltere tarafında İngiliz Kanalı, Fransa tarafında Manş Denizi olarak bilinen bölgedeki kıta sahanlığı ile Fransa kıyılarına çok yakın Golfede St-Malo Körfezi'ndeki Kanal Adaları'nın kıta sahanlığının saptanması konusunda aralarında çıkan uyuşmazlığı, 10 Temmuz 1975 tarihinde imzaladıkları "Tahkim Sözleşmesi" vasıtasıyla Hakem Mahkemesi'ne götürmeyi kararlaştırmışlardır (Caşın, 1987, s. 89; Toluner, 1984, s. 210). Söz konusu Tahkim Sözleşmesi ile taraflar Hakem Mahkemesi'nden, iki taraf arasında anlaşma ile sınırlandırılmamış yöredeki kıta sahanlığı sınırının, uluslararası hukuk kuralları ve bu Sözleşme'de öngörülen ilkeler uyarınca belirlenmesini istemişlerdir (Doğru, 2003, s. 24).

<sup>10</sup> Fransa ve İngiltere, 1958 Cenevre Kıta Sahanlığı Sözleşmesi'ne taraftır. Ancak, Fransa Sözleşme'nin 6. maddesine çekince koymuş, Kuzey Denizi'nde özel durumların var olduğunu ve sınırlandırmanın eşit uzaklık ilkesine göre yapılamayacağını belirtmiştir. İngiltere ise bu çekinceye itiraz etmiştir.

Hakemlik Mahkemesi, nihai kararında iki devletin ana karalarının Manş Denizi'nde eşit olduğunu ve karşı karşıya bulunduğunu, adaların olmaması halinde eşit uzaklık ilkesi ile sınırlandırılacak kıta sahanlığının iki devlet için de eşit olacağını, ancak adalara tam etki tanınması durumunda Fransa aleyhine hakça ilkelere aykırı bir durum oluşacağını, doğal uzantı ilkesinin mutlak olmadığını, belirli durumlarda değişikliğe tabi olabileceğini, özellikle bir devlete ait adaların, bu adaların hiç olmaması halinde diğer devlete ait olacak kıta sahanlığı üzerinde bulunması durumunda, ne mutlak etkili olacağını ve ne de göz ardı edilebileceğini belirtmiştir. Sonuç olarak Mahkeme, Fransa kıyılarına yakın İngiliz egemenliğindeki adaların Manş Denizi'ne bakan yüzlerinde bir cep bölgesi bırakarak, bölgede kıta sahanlığının iki devletin ana kara ülkelerinin kıyıları esas alınarak saptanacak eşit uzaklıktaki orta hat olmasına karar vermiştir (Toluner, 1984, s. 215-217).

*Tunus-Libya Kıta Sahanlığı Davası'*na bakıldığında ise, Tunus ile Libya,<sup>11</sup> aralarındaki uyumsuzluğa ilişkin hazırlanan 10 Haziran 1977 tarihli Tahkimname'nin 1. maddesi esas alınarak, Uluslararası Adalet Divanı'ndan hakça ilkeler ile bölgeyi nitelendiren bütün hal ve durumları ve III. Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Konferansı'nda ortaya çıkan eğilimleri de göz önünde bulundurarak karar vermesini istemişlerdir (Toluner, 1984, s. 211).

Libya, söz konusu alanın Kuzey Afrika'nın kuzey yönündeki doğal uzantısı olduğunu, doğal uzantının yönü saptanırken esas alınması gereken kara biriminin, herhangi bir kıyının arizi veya tesadüfi yönü olmayıp kıta karası olduğunu, deniz yatağının değil, doğal uzantının yönünün saptanması gerektiğini iddia etmiştir. Tunus'a göre ise, sınırlandırılması söz konusu olan alandaki doğal uzantının yönü batı-doğu istikametidir ve bu alan jeolojik bakımdan Tunus kara ülkesinin doğu kesiminin bir uzantısıdır. Buna göre, doğal uzantısının yönü kıta karası değil, her devletin kara ülkesi esas alınarak saptanmalıdır (ICJ Reports, 1982, s. 29).

Tarafların tezlerini değerlendiren Uluslararası Adalet Divanı; tarafların bölgenin jeomorfolojik özelliklerine dayalı iddialarını, sınırın yönünü etkilemesi olası ilgili koşullar olarak değil, bölgede ayrı doğal uzantıların varlığını doğrulayıp doğrulamadıklarını belirlemek için değerlendirdiklerini, ancak iki devletin kıta sahanlığı hakkının ortak bir doğal uzantıdan kaynaklandığını belirlediğini, uluslararası hukukun uygulanması için gerekli olduğu ölçüde yararlanmak olduğunu (ICJ Reports, 1982, s. 53-54); doğal uzantı ilkesinin tek başına çözüm getirmeyeceğini, bu gibi durumlarda hakça ilkelerin önem kazandığını (ICJ Reports, 1982, s. 47); kıta sahanlığı haklarının kaynağının kara ülkesindeki egemenlik olduğunu; coğrafi verilere, kıyı ile buna bitişik kıta sahanlığı arasındaki coğrafi ilişkiye önem verilmesi gerektiğini; su altı alanlarının denize doğru veya komşu devletler arasında sınırlandırılmasında başlıca hareket noktasının kıyıları olduğunu (ICJ Reports, 1982, s. 61); kıyıların hemen yakınında bulunan adaların kıyının genel istikameti saptanırken ihmal edilebileceği veya tam etki tanınmayabileceğini (ICJ Reports, 1982, s. 63,85, 88-89) belirtmiştir.

BMDHS'nin kabulünü izleyen dönemde Uluslararası Adalet Divanı tarafından ele alınmış olan *Maine Körfezi Bölgesi'nde Deniz Sınırının Saptanması Davası* ise, kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge sınırını aynı çizgi ile saptama talebini değerlendiren ilk yargılama olması nedeniyle ayrı bir özellik taşımaktadır. Davanın tarafları ABD ve Kanada, Maine Körfezi'nin kuzeyde Newfoundland'dan güneyde Florida'ya kadar olan bölgedeki kıta sahanlığının esasta jeolojik ve jeomorfolojik bakımdan sürekli olduğunu kabul ederek, sınırlandırmanın hakça ilkeler çerçevesinde ve aynı zamanda doğal uzantı ilkesinin de gözetilmesiyle yapılmasını talep etmişlerdir (Doğru, 2003, s. 36).

<sup>11</sup> Tunus ile Libya, 1958 Cenevre Kıta Sahanlığı Sözleşmesi'ne taraf değillerdir.

UAD bu davada, sınırlandırmanın hakça ilkelere uygun olarak yapılması kuralını daha da genişletmiştir. Divan, her iki devletin de 1958 Cenevre Kıta Sahaneliği Sözlüşmesi'ne taraf olmaları dolayısıyla anılan Sözlüşme'nin kıta sahanlığının sınırlandırılmasıyla ilgili 6. maddesinde öngörülen "anlaşma" ve "eşit uzaklık" ilkesi ile "özel durumlar" istisnai unsurlarını içeren sınırlandırma kuralına bağılı olmalarına rağmen, Kanada'nın deniz alanları üzerinde hak kaynağının coğrafi bitişiklik vakıası olduğu varsayımından hareketle, tek sınırın eşit uzaklık ilkesi uyarınca saptanması yolundaki iddiasını, yakınlık ve bunu gerçekleştiren bir ilke olan eşit uzaklık ilkesinin 1958 Cenevre Kıta Sahaneliği Sözlüşmesi'nde karasuları ve bitişik bölgenin sınırlandırılmasında da öngörülmüş olmasının, bu ilkenin münhasır ekonomik bölgenin sınırlandırılmasında da uygulanmasını haklı göstermeyeceğini belirterek reddetmiştir (ICJ Reports, 1984, s. 290).

Bu davada Divan, hakça ilkelere uygunluğu kabul edilmiş ölçüt olan kıyı uzantıların iç içe geçtiği alanların eşit olarak bölünmesi ilkesini hareket noktası olarak seçmiştir. Ancak Divan, coğrafi durumların çeşitliliği ve farklılığı nedeniyle bu ölçütün belirli bir olayda hakça ilkelere uygun sonuçlara yol açabilmesi için bazen yardımcı ölçütlere başvurarak yumuşatılması veya düzeltilmesinin gerekli olabileceğini vurgulamış ve olayın özellikleri karşısında başvurulması gereken bu yardımcı ölçütleri; sınırlandırılması söz konusu olan alandaki tarafların kıyı uzunlukları arasında mevcut ihmâl edilemez farka (ABD'nin 284 mil, Kanada'nın 206 mil) bir ağırlık tanınması; temel kuralın bir kıyının denize olan uzantısının kesilmesi sonucunu doğuracak biçimde uygulanmaması veya bu tür bir etkinin kısmen giderilmesinin uygun olacağını belirtmiştir (ICJ Reports, 1984, s. 327-328).

Bu esaslardan hareketle Divan, olayda kıyılar arasındaki ilişkinin yan yana olduğu noktaya kadar olan kesiminde, sınırın deniz alanlarını eşit olarak paylaşılacak geometrik bir metot olarak saptanmasına karar vermiş; bu noktadan sonra gerçek coğrafi ilişkinin, kıyıların karşı karşıya olduğu bir durum olduğunu kabul etmekle beraber, sınırın karşılıklı kıyılardan çizilecek bir ortay hat olması yolundaki Kanada iddiasının olayın özellikleri ışığında hakça ilkelere aykırı sonuçlara yol açacağı gerekçesiyle aynen kabul edilemeyeceği sonucuna varmıştır (ICJ Reports, 1984, s. 334).

UAD'nin karara bağıladığı bir diğler dava *Libya-Malta Davası*'dır. Bu davayla Divan'ın doğal uzantının sınırlandırmadaki yerine ilişkin yaklaşımında önemli değişiklikler meydana geldiği görülmektedir (Doğru, 2003, s. 40). Malta,<sup>12</sup> BMDHS'nin 76. maddesinde 200 mil genişliğe kadar olan su altı alanlarında kıta sahanlığı haklarının tanınmış olduğuna değinerek, bu ölçütün kabul edilmesinden sonra, "doğal uzantı" kavramının jeolojik ve jeomorfolojik verilere göre değil, kıyıdan itibaren belirli bir mesafeye göre tanımlanması gerektiğini, jeolojik ve jeomorfolojik verilerin 200 milin ötesindeki su altındaki alanlarının sınırlandırılmasında önem taşıyabileceğini ileri sürerek, tezini "eşit uzaklık" ilkesine dayandırmıştır (ICJ Reports, 1985, s. 10). Libya ise, BMDHS'nin henüz yürürlüğe girmediğine ve taraflar arasında bağılayıcılık kazanmadığına işaret etmiş ve ayrıca, 76. madde hükmünde örf ve adet kuralının beyanı niteliğinde olan tek noktanın "doğal uzantı" esasına yapılan atfı olduğunu iddia ederek, jeolojik ve jeomorfolojik özellikleri ile doğal uzantının kıta sahanlığı haklarının temel kaynağını oluşturduğunu ifade etmiştir (ICJ Reports, 1985, s. 9-10).

Divan, ilk olarak Libya'nın doğal uzantı ilkesine dayandırdığı talebini açıkça reddetmiştir. Divan'a göre, hukukta meydana gelen gelişmeler sonucunda, her devlet deniz yatağı ve bu yatağın altının jeolojik özellikleri ne olursa olsun, kıyıdan itibaren 200 mile kadar uzanan kıta sahanlığını talep etme hakkını haiz olduğundan, bu mesafe içinde ne hak

<sup>12</sup> Malta, 1958 Cenevre Kıta Sahaneliği Sözlüşmesi ile BMDHS'yi imzalamıştır.

kaynağının doğrulanmasında ve ne de sınırlandırmanın gerçekleştirilmesinde jeolojik ve jeomorfolojik faktörlere bir rol tanımak için herhangi bir neden yoktur. Bunun özellikle hak kaynağının doğrulanmasında geçerli olduğunu belirtmekle beraber Divan, daha sonra iki devlet arasındaki mesafenin 400 milden az olduğuna ve bundan ötürü herhangi bir jeofizik yapının her iki kıyıdan 200 mil ötede yer almasının imkansız olduğuna değinerek, “kırık bölge”nin bir doğal sınırmış gibi Malta kıta sahanlığının güneye doğru uzantısını kesen veya Libya’ninkini kuzeye doğru genişleten bir temel kopukluk oluşturamayacağı sonucuna varmıştır (ICJ Reports, 1985, s. 27).

Sınırlandırma metodu olarak eşit uzaklık ilkesine veya diğer herhangi bir metoda başvurulmasını, hatta başlangıçta başvurulmasını gerekli kılan bir kuralın varlığını doğrulamadığı sonucuna varan Divan’a göre, bu ilkeye dayandırılarak gerçekleştirilen sınırlandırılmaların sayısal çokluğu, bu metodun pek çok durumda hakça ilkelere uygun bir sonucu gerçekleştirdiğini göstermekten başka bir değer taşımamaktadır. Kazai içtihadın, kıta sahanlığının hakça ilkelere uygun bir sonucu gerçekleştirmek için hakça ilkeler uygulanarak sınırlandırılması gereği üzerinde birleştiğine işaret eden Divan, bunu sınırlandırmanın temel normu olarak nitelendirmiştir (ICJ Reports, 1985, s. 29). Bundan sonra Divan, mesafe ölçütüne dayalı bir ilke olan eşit uzaklık ilkesinin karşılıklı kıyılar arasındaki sınırlandırmada, genellikle hakça ilkelere uygun bir sonuca ulaştırdığı hususuna değinerek, iki devlet kıyıları arasında geçici olarak böyle bir hat saptanmasını uygun bulmuştur. Divan’ a göre, saptanan ortay hat geçicidir; mesafe ölçütünün uygulanması suretiyle varılan sonucun, hakça ilkelerin ilgili koşullara uygulanmak suretiyle hakça ilkelere uygunluğunun doğrulanması gerekmektedir (Toluner, 1984, s. 240, 243).

Fransa ve Kanada arasındaki Saint Pierre ve Miquelon Adaları bölgesinde kıta sahanlığının sınırlandırılmasına ilişkin *Saint Pierre ve Miquelon Adaları Davası*, küçük Fransız adalarının uzun Kanada kıyı cephesine yakınlığından ötürü ilginç bir davadır (Feldman, 1995, s. 11-12). Hem Kanada ve hem de Fransa’nın 12 mil genişliğinde karasuları uygulaması mevcuttur ve bu iki devlet 1972 yılında Kanada sahili ile adalar arasında deniz alanının sınırlandırması üzerine anlaşmıştır. Bu durumda, Hakemlik Mahkemesi’ne sunulan sorun, 1972 yılında belirlenen deniz sınırının iki ucunda, açık denize doğru giden bölgede, kıta sahanlığı ve balıkçılık bölgelerini de kapsayan geri kalan kısmının çizilmesi sorunudur (KCMG QC, 1995, s. 111-113).

Fransa, adaların kendi deniz alanlarında kaldığını ileri sürerek, uygun olan sınırın Kanada sahili ile adalar arasında “eşit mesafe” çizgisi olması gerektiğini iddia etmiştir. Buna karşın, Kanada ise adalara ilişkin “özel durumlar” olduğunu belirterek, Fransa’nın bu adalar etrafında sadece 12 mil genişliğinde karasularına sahip olduğunu, bu çember dışında kalan diğer alanların Kanada’ya ait olduğunu iddia etmiştir (Doğru, 2003, s. 47).

Mahkeme 10 Haziran 1992 kararıyla, iki görüşü de kabul etmemiş ve 1972 Anlaşması’nın kapsadığı alanın dışındaki adaların etrafında 24 mil deniz alanı olduğuna; belirli bölgelerde ise bunun sadece 12 mil olduğuna, adaların açık denize bakan tarafında 10,5 millik açık denize çıkışı temin eden koridor bulunduğuna hükmetmiştir (Watts, 1995, s. 113).

Danimarka egemenliğindeki Grönland ve Norveç egemenliğindeki Jan Mayen arasındaki deniz alanlarının sınırlandırılmasına ilişkin *Jan Mayen Davası* (ICJ Reports, 1993) da kıta sahanlığı ile ilgili diğer uyuşmazlıklarla benzerlik göstermektedir.

Danimarka, Grönland için 200 mil genişliğinde bir kıta sahanlığı ve balıkçılık bölgesi talep etmiştir. Norveç ise, her ne kadar iddialarını Grönland ile Jan Mayen arasında ortay hat ile sınırlandırmış olsa da, Grönland gibi Jan Mayen’in de aynı şekilde 200 mil kıta sahanlığı ve balıkçılık bölgesine sahip olduğunu iddia etmiştir (Watts, 1995, s. 115). UAD, 14 Haziran 1993



tarihli kararı ile konuyu; uygulanabilen örf ve adet hukuku kuralı olarak eşit uzaklık/özel durum kuralı ile hakça ilkelerin fonksiyonelliği; sahil coğrafyasının ilgili durumlar arasında önceliği ve devletin sahilinin önünde ve denizin altındaki uzantısının kesilmesinden kaçınılması (tecavüz etmeme); varsayılan sınır çizgileri ile taraflara verilen alanların hakça ilkeler ölçütü olarak ilgili sahillerin uzunluğu ile karşılaştırılması (oranlılık); uzun sahillerin açığındaki küçük adalara tam etki verilmemesi prensipleri çerçevesinde değerlendirerek, her iki iddiayı da reddetmiş ve “modifiye edilmiş ortay hat” prensibi çerçevesinde, Norveç’in iddia ettiği ortay hat ile Danimarka’nın iddia ettiği 200 mil sınırı arasında bir sınıra hükmetmiştir (Feldman, 1995, s. 12).

Kıta sahanlığına sınırlandırılması ile ilgili karara bağlanan bir başka uyuşmazlık *Eritre-Yemen Davası*’dır. Eritre ile Yemen, 3 Ekim 1996’da gerçekleştirdikleri tahkimname ile aralarındaki sorunu tahkime götürmeye karar vermişlerdir. Tarafların isteği üzerine Mahkeme bu davayı iki safha olarak görmüştür. Eritre ve Yemen’in Kızıldeniz’de bulunan adaların paylaşımı ile ilgili olarak aralarında doğan anlaşmazlığı hakemlik yoluyla çözmek konusunda anlaşmaları neticesinde oluşturulan Hakem Mahkemesi’nin, Lozan Barış Antlaşması’nın özellikle 6. ve 16. maddelerine ilave olarak, ilgili dönemlere ait tarihsel değerlendirmelere sıklıkla başvurması nedeniyle inceleme konusu yapılan iki aşamalı kararın ilk bölümü, iki ülke arasındaki uyuşmazlığın kapsamının belirlenerek, ülkesel egemenliğin tespiti ve aidiyeti sorunlarına çözüm bulmak noktalarında yoğunlaşmıştır (Akipek, 2000, s. 1). Eritre-Yemen Tahkimi’nde deniz sınırlarının çizilmesi için oluşturulan Tahkim Mahkemesi önünde tarafların ikisi de iddialarını eşit uzaklık ilkesine dayandırmış olmalarına rağmen, eşit uzaklığı çizmek için farklı noktaları esas almalarından dolayı ortaya çıkardıkları sınır çizgisi de birbirinden farklı olmuştur. Davanın kıta sahanlığını da içeren, deniz alanlarının sınırlandırılmasına ilişkin ikinci safhasında, taraflar Mahkeme’den, BMDHS’yi ve ilgili diğer unsurları dikkate alarak karar vermesini istemişlerdir (Pakfiliz, 2004, s. 59-60).

Tahkim Mahkemesi deniz alanlarının sınırlandırılmasına ilişkin kararında, tarafların da isteği üzerine “eşit uzaklık-özel koşullar” kuralını uygulamıştır. Mahkeme, sınırın ana karaların sahilleri arasında ortay hat olan, çok amaçlı tek bir sınır olmasına karar vermiştir. Mahkeme’ye göre, ortay hat ya da eşit uzaklık çizgisi, BMDHS’nin 74. ve 83. maddelerine göre sahilleri karşılıklı devletler arasında, deniz alanlarının sınırlandırmasında hakça ilkelere uygun bir sonuç oluşturacaktır. Geçici ortay hat çizildikten sonra, hakça ilkelere uygun olup olmadığı orantı ilkesine göre kontrol edilmiştir. Bu ortay hat, esas hatlar, adalar, uluslararası seyrüsefer yolları ve üçüncü devletlerin çıkarlarından etkilenmiştir (Başeren, 1995, s. 91).

Karşılıklı kıyıdaş olan Eritre ve Yemen’in Kızıldeniz’de bulunan ada, ada grupları, adacık ve kayalıkların aidiyeti ile ilgili iddialarının ve hakem heyetinin iddialara ilişkin kararında söz konusu ettiği Lozan Barış Antlaşması’nın bazı maddeleri ile buna ilişkin yorumlarının, sadece bu somut uyuşmazlık bakımından ve görülen dava ve onun tarafları için bağlayıcı olacağına şüphe yoktur. Ancak, Hakemlik Mahkemesi söz konusu uyuşmazlığı çözümlerken, tarafların ileri sürdüğü halefiyet ve tarihsel hakların varlığı ile ilgili iddialarını yetersiz bularak, aidiyet sorununu adalar hangi ülkenin kıyılarına daha yakın ise, o devlet ülkesine ait olacağı şeklinde özetlenebilecek bir temele dayandırması, kararda coğrafi bütünlük-yakınlık olgusunun ağırlık kazandığını göstermektedir (Akipek, 2000, s. 28).

Katar ile Bahreyn de aralarındaki uyuşmazlığı UAD’ye götürerek, karasuları, kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgenin sınırlandırılmasını istemişlerdir. *Eritre-Yemen Davası*’nda olduğu gibi, bu davada da taraflar iddialarını eşit uzaklık ilkesine dayandırmışlar, ancak eşit uzaklık metodunun uygulanmasında esas aldıkları noktaların farklılığı nedeniyle, çizdikleri eşit uzaklık çizgileri de birbirinden farklı olmuştur. Dava’nın konusu, sadece deniz

alanlarının sınırlandırılması değil, aidiyeti uyuşmazlık yaratan, bu nedenle eşit uzaklık çizgisinin belirlenmesini de zorunlu kılan Zubarah Bölgesi, Hawar Adaları, Jaman Adası, Qit'at Jaradah Adası ve Fasht ad Dibal adlı cezir yükseltisinin egemenliğinin hangi devlete ait olduğunun belirlenmesi sorunudur. Divan, öncelikle aidiyeti tartışmalı alanları karara bağlamıştır. Buna göre, Zubarah Bölgesi'nin Katar'a, Hawar Adaları'nın Bahreyn'e Jaman Adası'nın Katar'a, Qit'at Jaradah Adası'nın Bahreyn'e, Fasht ad Dibal adlı cezir yükseltisinin ise Katar'a ait olduğuna karar vermiştir (ICJ Reports, 2001, s. 251).

UAD, sınırlandırma aşamasında ise, "eşit uzaklık-özel durumlar" kuralını uygulayacağını ve buna göre önce bir eşit uzaklık çizgisi çizip, daha sonra özel durumların mevcudiyeti halinde, söz konusu durumlara göre eşit uzaklık çizgisinde düzeltmeler yapacağını belirtmiştir. Bunu yaparken de Divan, 1982 tarihli BMDHS'nin 15. maddesindeki "iki devletin kıyıların karşı karşıya ya da yan yana olduğu durumlarda, aralarında aksi yönde bir anlaşma olmadığı sürece hiçbir devlet karasularını, iki devletin karasularının ölçülmeye başlandığı esas hatlardan itibaren eşit uzaklık ilkesi temelinde çizilen ortay hattın ötesine geçiremez" ilkesine atıfta bulunarak, ayrıca 1958 tarihli Cenevre Sözleşmesi'nde de benzeri bir maddenin mevcudiyeti üzerine, söz konusu uygulamanın örf ve adet hukuku niteliği kazandığını ileri sürmüştür (ICJ Reports, 2001, s. 223).

*Kamerun ile Nijerya arasındaki Kara ve Deniz Sınırlarının Belirlenmesine İlişkin Dava* ise, Uluslararası Adalet Divanı tarafından 10 Ekim 2002'de karara bağlanmıştır. Hem Kamerun hem de Nijerya, 1982 tarihli BMDHS'ye taraftır ve aralarındaki kıta sahanlığı sınırlandırmasının uluslararası hukuka uygun olarak tek bir sınır çizgisi ile belirlenmesini istemiştir. Divan, öncelikle sınırlandırılması yapılacak bölgenin davanın her iki tarafının da karasularının dış sınırının ötesinde bulunduğu tespitinde bulunmuştur. Bu yüzden de, Kamerun ve Nijerya taraf oldukları 1982 BMDHS'nin kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge sınırlandırmasına yönelik 74. ve 83. maddelerini uygulama alanı bulacaklardır.

Bu bağlamda, söz konusu maddelerin 1. fıkrasına göre sınırlandırma hakça ilkelere uygun bir çözüme kavuşulacak şekilde icra edilmelidir. Bu mahiyetteki sınırlandırmalarda uygulanacak yöntem hakça ilkeler/ilgili şartlar metodu olmalıdır. Bu metodu uygularken Divan, ilk olarak sınırlandırmaya temel teşkil etmek üzere ilgili kıyı boylarının tespit edilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bunların ardından bu kıyı boylarına göre bir eşit uzaklık çizgisi oluşturmuştur. Bunu takiben de oluşturulan bu çizginin değiştirilmesini gerektirecek şartların var olup olmadığını araştırmıştır. Bu araştırma esnasında kıyının konkav durumunun, ilgili kıyı boylarının uzunluğunun ve bölgedeki adaların varlığının bu mahiyette özellikler olarak kabul edilebileceğine işaret eden Divan, bu davada ilk olarak tespit ettiği eşit uzaklık ilkesini değiştirmeye gerek görmemiş ve bu çizginin hakça ilkelere uygun bir sonuç ortaya koyduğuna kanaat getirmiştir (Tütüncü, 2008, s. 151).

## 6. SONUÇ

Başlangıçta coğrafi bir kavram olarak ortaya çıkan, zamanla uluslararası sözleşmeler ile hukuki kimliğe sahip olan kıta sahanlığı kavramı, uygulanan uluslararası hukuk kuralları ve bu konuda ortaya çıkan uyuşmazlıklara ilişkin yargı kararları ile kodifiye edilmiştir.

Günümüze kadar, kıta sahanlığı sınırlandırma anlaşmazlıklarına ilişkin birçok uluslararası yargı ve hakemlik kararı verilmiştir. Söz konusu davalar gerek kıta sahanlığına ilişkin ilke ve kuralların uygulanması, gerekse bu uygulamalar sonucu bazı ilke ve kuralların yerleşmesi açısından önemlidir. Uluslararası içtihadın uluslararası hukukun yardımcı kaynaklardan biri olduğu düşünüldüğünde, bu davaların kıta sahanlığı sınırlandırmasındaki yeri ve önemi daha iyi anlaşılacaktır.

Uluslararası yargı ve hakemlik kararlarına göre kıta sahanlığının sınırlandırılması, hakça çözüme ulaşmak için bütün ilgili koşulların ışığında hakça ilkelerin uygulanması suretiyle gerçekleşmiştir. Burada önemli olan hakça ilkelere uygun sonuca ulaşabilmektir. Dolayısıyla, söz konusu ilkeler yalnızca amaca tabidir ve bu amaca hizmet ettiği sürece hakça ilkeler olarak uygulanmaya devam edecektir. Hakça ilkelere göre kıta sahanlığı sınırlandırılmasında uluslararası yargı veya hakemlik organları, bir kıyı devletinin doğal uzantısının yalnızca o devlete ait olduğunu ve öteki kıyı devletinin kendi doğal uzantısı içinde bulunmayan bir bölgede kıta sahanlığı iddiasında bulunamayacağı kuralını kıta sahanlığı kavramının özünü oluşturan doğal uzantı ögesine dayanarak karar vermiştir.

Kıta sahanlığı sınırlandırılmasında uluslararası yargı ve hakemlik kararları, sınırlanacak bölgenin özelliklerinin somut bir olayda hakça ilkelerin içeriğinin saptanmasında önemli bir etken olduğunu kabul etmiştir. Her olayın kendisine özgü bir niteliğinin olması, her bir olayda değişkenlik arz edecek kadar esnek bir yapıya sahip olan bir kuralın, çizilecek sınırlandırmayı düzenlemesini gerektirmiştir. Aslında hakça ilkeler, uygulanması hukuk tarafından öngörülmüş olduğu için genel nitelikli yol gösterici ilkelere aittir. Bu yüzden bu ilkelerin uygulanması, her hukuk ilkesinin uygulanmasında olduğu gibi, tutarlılık ve belirli dereceye kadar öngörülebilirlik içerecektir.

#### KAYNAKÇA

- ACER, Y. (2002). "Ege Kıta Sahanlığı Sorunu ve Uluslararası Yargı Kararları", Ege Kıta Sahanlığı ve İlişkili Sorunlar Sempozyumu Bildiriler Kitabı, İstanbul: Türk Deniz Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- AKIN, M. Z. (1978). Karasuları, İç Sular, Gemilerin Bu Sulardaki Rejimi ve Kıta Sahanlığı, Ankara: Öztuğ Matbaası.
- AKİPEK, S. (2000). "Eritre-Yemen Hakem Kararı Işığında Kızıldeniz Adalarının Aidiyeti Sorunu", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 40: 1-30.
- ARPAT, E. (1987 ve 1993). "Doğal Uzanım Kavramının Bir Deniz Hukuku Terimi Olarak Doğuşu, Gelişimi ve Bu Kavramın Kıta Sahanlığı Sınırlandırılmasında Günümüzdeki Durumu", (Yayımlanmamış Raporlar), İstanbul.
- BAŞEREN, S. H. (1995). "Kıta Sahanlığı: Doğal Uzantı ve Mesafe İlkesi İlişkileri", Dış Politika Dergisi, C. 6, S. 1.
- BOZKURT, E. (2003). Türkiye'nin Uluslararası Hukuk Mevzuatı, İlaveli 3. Baskı, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- BROWNLIE, I. (1990). Principles of Public International Law, Oxford: Oxford University Press, 4. Edition.
- Case Concerning Delimitation of the Maritime Boundary in the Gulf of Maine Area (1984), Canada/United States of America, International Court of Justice, Report of Judgements, Advisory Opinions and Orders.
- Case Concerning Maritime Delimitation in the Area Between Greenland and Jan Mayen (1993), Denmark v. Norway, International Court of Justice, Reports of Judgements, Advisory Opinions and Orders, Judgements.
- Case Concerning the Continental Shelf. (1985). Libyan Arab Jamahiriya/Malta, International Court of Justice, Reports of Judgements, Advisory Opinions and Orders, Judgements.
- Case Concerning Maritime Delimitation and Territorial Questions Between Qatar and Bahrain, (2001). International Court of Justice, Reports.
- CAŞIN, M. H. (1987). Devletler Hukukunda Kıta Sahanlığı, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- DOĞRU, S. (2003). Uluslararası Hukukta Kıta Sahanelığı ve Ege Denizi Kıta Sahanelığı Uyuşmazlığı, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- ERGÜVEN, Y. (1982). Devletler Hukukunda Kıta Sahanelığı ve Türkiye'nin Kıta Sahanelığı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- EROL, O. (1983). Jeomorfoloji, Cilt: II, 2. Baskı, (Basılmamış Ders Notları), Ankara Üniversitesi Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi. Ankara.
- EVANS, M. D. (2006). International Law, Oxford: Oxford University Press.
- FELDMAN, M. B. (1995). "International Maritime Boundary Delimitation: Law and Practice From the Gulf of Maine to the Aegean Sea", The Aegean Issues: Problems-Legal and Political Matrix, Ankara: Foreign Policy Institute.
- GÖKALP, İ. (2008). Milletlerarası Adalet Divanı'nın Deniz Alanlarının Sınırlandırılmasına Dair Kararlarında Dikkate Aldığı İlkeler, İstanbul: Beta.
- GÜNDÜZ, A. (1999). BMDHS'nin Yarattığı Yeni Hukuki Durum ve Türkiye Açısından Değerlendirmesi, İkinci Denizcilik Gücü Sempozyumu, İstanbul: Harp Akademileri Basımevi.
- GÜNDÜZ, A. (2003). Milletlerarası Hukuk, Temel Belgeler, Örnek Kararlar, 5. Bası, İst.: Beta.
- GÜNDÜZ, A. (1990). The Concept of The Continental Shelf, in its Historical Evolution: With Special Emphasis on Entitlement, İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları.
- İstanbul Üniversitesi Jeoloji Mühendisliği, Ders Uygulama Notları, [www.istanbul.edu.tr/eng/jeoloji/akademik/gj/ders-uygulama/.../kiyi.ppt](http://www.istanbul.edu.tr/eng/jeoloji/akademik/gj/ders-uygulama/.../kiyi.ppt) (Erişim Tarihi: 10.08.2014).
- KARAKÖSE, C. (1986). "Ege'deki Deniz Sorunlarında Türk ve Yunan Görüşleri", Ege'de Deniz Sorunları Semineri, Ankara: A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları: 552.
- KARL, D. (1989). "The Delimitation of the Aegean Sea Continental Shelf: Equitable Principles and Problem of Islands", The Aegean Issues: Problem and Prospects, Ankara: Foreign Policy Institute.
- ÖZTÜRK, H. (2002). "Jeolojik Kıta Sahanelığının Belirlenmesindeki Formülasyonlar", Ege Kıta Sahanelığı ve İlişkili Sorunlar Sempozyumu Bildiriler Kitabı, İstanbul: Türk Deniz Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- PAKFİLİZ, A. (2004). Uluslararası Yargı ve Hakemlik Kararları Işığında Kıta Sahanelığı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- PAZARCI, H. (1984). "Kıta Sahanelığı Kavramı ve Ege Denizi Kıta Sahanelığı Sorunu", Prof. Aziz Köklü'nün Anısına Armağan, Ankara: A.Ü. SBF Yayınları.
- PAZARCI, H. (2004). Uluslararası Hukuk Dersleri, 1. Kitap, Gözden Geçirilmiş 10. Bası, Ankara: Turhan Kitabevi.
- PAZARCI, H. (2007). Uluslararası Hukuk Dersleri, 2. Kitap, Gözden Geçirilmiş 8. Bası, Ankara: Turhan Kitabevi.
- PAZARCI, H. (2006). Uluslararası Hukuk Dersleri, 4. Kitap, Gözden Geçirilmiş 2. Bası, Ankara: Turhan Kitabevi.
- SUR, M. (2006). Uluslararası Hukukun Esasları, Geliştirilmiş 2. Baskı, İstanbul: Beta.
- TAŞDEMİR, F. (2002). "Türk-Yunan Kıta Sahanelığı Uyuşmazlığı", Prof. Dr. Ömer Teoman'a 55. Yaş Günü Armağanı, 2. Cilt, İstanbul: Beta.
- TOLUNER, S. (2004). "A.E.T.'nin Gümrük Sınırları ve Ege Sorunu", Milletlerarası Hukuk Açısından Türkiye'nin Bazı Dış Politika Sorunları, Genişletilmiş 2. Bası, İstanbul: Beta.
- TOLUNER, S. (1984). Milletlerarası Hukuk Dersleri, İstanbul: Beta.
- TÜTÜNCÜ, A. N. (2008). Milletlerarası Adalet Divanı Kararları (1990-2007), İstanbul: Beta.
- WATTS, A. (1995). "Delimitation in the Aegean Sea", The Aegean Issues: Problems-Legal and Political Matrix, Ankara: Foreign Policy Institute.